

Eulàlia Lledó Cunill

QUADERN DE MÈXIC
De chilanga a regiomontana

LAERTES

Índex

Prolegòmens.	11
Metros i autobusos	17
Donar la mà.	29
El llarg camí de <i>señorita</i> a <i>doña</i>	33
El personal	37
Converses filològiques	
<i>¡Se pochan tasas!</i>	43
DIMARTS 26 DE NOVENBRE	
Del Zócalo a sor Juana Inés de la Cruz	53
DIMECRES 27 DE NOVENBRE	
Coyoacán	65
DIJOURS 28 DE NOVENBRE	
La plaça Balderas i la Librería Nacional	71
DIVENDRES 29 DE NOVENBRE	
Del mercat de La Merced al Palacio de Bellas Artes. . .	79

DISSABTE 30 DE NOVEMBRE

Teotihuacan 87

DIUMENGE 1 DE DESEMBRE

San Àngel 99

DILLUNS 2 DE DESEMBRE

Monterrey. San Pedro 107

DIMARTS 3 DE DESEMBRE

Els petroglifs de Boca de Potrerillos 111

DIMECRES 4 DE DESEMBRE

Monterrey. El museu MARCO. 117

DIJOURS 5 DE DESEMBRE

La Huasteca. Les grutes de García 123

DIVENDRES 6 DE DESEMBRE

El Cerro de Chipinque 131

DISSABTE 7 DE DESEMBRE

Cap a casa.

Monterrey - Mèxic DF - París - Barcelona 135

Epíleg. 139

DIMARTS 26 DE NOVEMBRE
Del Zócalo a sor Juana Inés de la Cruz

El primer dia a Mèxic DF, després d'una nit de no dormir gaire, decideixo desafiar el *jet lag* i me'n vaig al centre històric. Va ser una jornada llarga i profitosa: no tan sols vaig conèixer els meus primers *peseros* i el metro, sinó que vaig veure i gaudir d'un munt de llocs i coses.

M'havien advertit de les masses de gent que caminen per tota ciutat, me les havien descrites com una massa amorfa amb la qual pots topar. La meva experiència, tot i que les masses són presents per tot, no és trobar-les tan amorfes. Sigui com sigui, *pesero*, metro, transbord i, finalment, baixo a la parada Zócalo del metro; just vaig encertar la que em deixava enmig de la plaça gegantina. Em disposava a entrar, doncs, en una primera massa; l'afluència de públic al metro que acabava d'abandonar així ho augurava. Pujo les últimes escales molt lentament, noto l'altitud.

Quan surto a la plaça no hi ha ningú, literalment ningú: tota la plaça està envoltada d'una sanefa ben espessa de polis de negre que miren cap a la calçada; només en veig les esquenes. Sorprenent. Quan, no sense una certa aprensió, travesso la fila per creuar el carrer, veig totes les pròtesis i armes que carreguen. Els aparatosos cascs, les proteccions pectorals i les de les cames, també de negre rigorós, agermana cada element de la corrua amb un *alebrije*, aquests curiosos i agressius monstres de l'artesanía tardana de Mèxic. En un primer moment, eren de paper maixé i tenien ànima de bambú; ara són bàsicament de fusta i desmuntables, i així el turisme els pot comprar sense patir: emboliquen cada peça separatament i cap punxa no corre el perill de trencar-se. Estan també en franca sintonia amb tots els monstres, estàtues, figures, frisos, que es troben a les excavacions. Sembla que formin part d'un concurs per veure qui té més dents, més urpes, quin fa més por...

La plaça del Zócalo —és ben sabut— és grandiosa, hi bado una estona. A dues passes hi ha el Templo Mayor. De seguida que hi entres i comences a passejar per les runes, abans d'entrar al museu, pots contemplar i esfereir-te amb les serps enormes que vigilen les restes de les piràmides i et pots interrogar sobre el sentit de tanta paret, de tant mur, fet a base de calaveres. De l'amor de Mèxic per tota mena d'ossos, fins i tot inclosos en els usos festius. Per pocs dies, la meva visita no s'ha escaigut durant la celebració de les festes que commemoren mortes i morts, i ja em sap greu, ja.

M'agrada molt la visita al Templo Mayor sota el sol de Mèxic. Disfruto també força al museu, ple de meravelles, on intento començar a familiaritzar-me amb la cultura mexicana; la volguda penombra que l'inunda contribueix, a més d'infondre calma, al fet que vegis millor els fabulosos i, de vegades, gegantins objectes que conté. Mentre el visito, no puc deixar de pensar que quina cultura més rara, aquesta cultura que glorifica la mort. Tots aquests personatges, dees, déus, plens de dents, fent ganyotes aterridores, armats de pròtesis i accessoris punxents i tallants. D'animals sempre rampants.

Un exemple: el magnífic i famós però alhora esfereïdor relleu circular de Coyolxauhqui esquartejada que hi van trobar. El miraculós embaràs de la dea mare, Coatlicue, la va enfurir així com a la resta de quatre-cents fills (i filles?), i van decidir matar la mare. Dalt de la muntanya, Coyolxauhqui va parir

Huitzilopochtli, que desmembra sa germana i en tira els trossos muntanya avall (de passada elimina també els quatre-cents germans i germanes). En fi.

Com que hi ha guies de viatges boníssimes, em limitaré a recomanar molt la visita al museu, així com a passejar amb calma per l'exterior, a badar i a tirar endavant i enrere. Només explicaré una anècdota circumstantial: dins el museu vaig coincidir amb una visita escolar i va ser impagable. Un mestre (dels graciosos) explicava les hipòtesis més agosarades com si estiguessin absolutament comprovades i certificades (d'altra banda, res que no passi també aquí). Evidentment, es referia, amb gran cerimònia i pompa, a la seva companya com *la maestra*. Però el que em va fer realment enriolar va ser veure que per explicar i inculcar-los les pronunciacions correctes de llocs, mites i personatges, els pregava que no parlessin com els espanyols, que no mostressin la mateixa toixa incapacitat per pronunciar segons quins sons i combinacions de lletres. «Totes les oques tenen bec»; vaig pensar; o, per dir-ho amb l'espanyol al qual es referia el mestre: *Donde las dan, las toman o En todas partes cuecen habas*.

Passo per la catedral, hi estaven fent missa, molta gent a totes les capelles. A fora, la música dels orguenets de maneta no para ni un moment; l'olor de tortillas i tamales, tampoc. En un dels murs baixos del recinte que enclou el recinte de la catedral, concretament el del carrer República del Brasil, tot d'hommes amb expressius i pintorescos cartells s'ofereixen

per fer tot tipus de feina relacionada sobretot amb la construcció casolana. No vaig gosar fotografiar-los, i em sap greu perquè eren tota una lliçó d'imaginació i de bon ús de la llengua.

Segueixo el consell d'una amiga i me'n vaig a la llibreria Porrúa, del carrer de Donceles, també ben a prop del Zócalo. No deixo de passar, és clar, pel Colegio Nacional, que hi és ben a prop, al carrer de Luis González Obregón, per adelitar-me en els seus patis; cap dona entre els quinze noms que el van fundar, i no justament perquè no hi hagués científiques o artistes: *Libertad por el saber* (masculí); que em sento com a casa, vaja. La llibreria Porrúa és gran i està ben assortida, i, potser perquè surto de la catedral, hi entro amb un respecte gairebé religiós. Em sobta la gran quantitat de caixes que hi ha per pagar. Agafo l'ascensor i pujo al restaurant, on, a més de poder menjar-hi o beure-hi alguna cosa, pots contemplar una bona part del centre de Mèxic DF, catedral i Templo Mayor inclosos. Molt rebé. Les llibreries mexicanes són una delícia i, almenys les grans, acostumen a tenir cafeteria o restaurant, on el sistema de propines hi és intactament vigent.

M'acosto al Palau Nacional; és tan a prop (tot i que a Mèxic DF les distàncies enganyen) que em sembla un crim no anar-hi. El palau es va construir al segle XVI sobre les ruïnes del palau de l'emperador asteca Moctezuma II; és a dir, la història i el procediment de sempre.

Quan hi entro, tot el pati està circumdat per unes enormes banderes israelianes, viades de banderes mexicanes. Aquell matí l'ha visitat Simon Peres, el president israelià, abans de viatjar cap a Guadalajara per assistir a la Fira Internacional del Llibre, i això (al marge de les freqüents manifestacions ciutadanes que tenen lloc al centre) explica finalment el misteri del desplegament policial de la plaça.

Tinc sort. Ja no hi quedava cap vestigi de la desfílada d'autoritats i després, no sense haver donat prèviament unes quantes voltes abans d'encertar l'entrada correcta, entro a l'enorme pati, tranquil a aquella hora del migdia tot i la profusió de policia i exèrcit, que —ho suposo— hi deu ser habitual. Bastants grups visiten els murals de Diego Rivera. Molta oferta de visites gratuïtes guiades per part d'una gent silenciosa i atenta. Pujo les escales contemplant ja el primer mural: quantes vegades no l'hauré vist en fotos i llibres, en pel·lícules! Tot acaba arribant. No deixa de ser emocionant visitar, veure, alguna cosa que sabies que un dia o altre arribaries a veure. Els murals són una meravella que expliquen, meravellats, meravelloses històries, tot i que a voltes té sangonosos i força brutals episodis. Una bona visita. Travesso tot l'enorme pati per sortir per on he entrat, però els policies em fan tornar a travessar-lo tot una altra vegada...; se surt per una altra porta que dóna a l'ample i agradable carrer de la Moneda: gent, orguenets de maneta i olor de menjar.

Catedral i *dádivas*

A la plaça del Zócalo (el sòcol reconvertit, atesa l'època de l'any, en una mena de verd con truncat en el llarg camí d'esdevenir arbre de Nadal), la catedral cau a trosos. Molts dels edificis del centre són ben torts: gangues de construir sobre una llacuna; quan ho albires des de dalt, ho veus molt bé. Hi entro i veig un gran cartell que, davant d'una taula on hi ha una llibreta d'espiral plena de noms de persones i un boli BIC, hi diu: *Anota a tus difuntos y deposita tu donativo en la alcancía.*

Com una magdalena, em retrotrau immediatament a Sant Pau del Camp, de Barcelona, església a la qual ma mare acudia —més puntualment i amb sentit pràctic i consciència del deure que, no pas amb devoció, penso— amb una enorme llista d'infants de la família i assimilats per depositar-la allà perquè, a canvi d'uns determinats emoluments, el sant protegís tot el criaturam de qualsevol malaltia o tropell mental. De l'opinió que ma mare tenia del meu germà i de mi, n'és un clar exponent el fet que, malgrat que el sant només es comprometia a tenir cura del cervell (i les meninges, suposo) de criatures i menors, fins que es va morir, és a dir, quan ja érem ben grans, ens camuflava hàbilment a la llista, intercalant-nos per separat entre dos noms innocents; érem les dues úniques persones adultes amb qui ho feia. Quan va morir i el meu pare, empès per la lleialtat ho va continuar fent, com que jo l'hi acompanyava, vaig tenir l'oportunitat de veure que també en això li era fidel. I no se n'anava poc content l'home

amb les estampetes i els pets de monja que li donaven a més de la promesa de protecció mental!

Ho sento si una improbable lectora, si un hipotètic lector, esperava algun comentari sarcàstic centrat exclusivament en l'*alcancia* mexicana.

Sor Juana Inés de la Cruz

El matí ha donat per molt, però evidentment no me'n podia anar a casa, no podia tornar a l'hotel, sense retre homenatge a la immensa sor Juana Inés de la Cruz. Metro, transbord, baixo a l'estació d'Isabel la Catòlica i cap a la Universidad del Claustro de Sor Juana, situada —és clar!— a l'exconvent de Sant Jeroni. És un edifici gran, gran, situat entre els carrers d'Isabel la Catòlica, San Jerónimo, Cinco de Febrero i José María Izazaga, que és per on hi vaig entrar. Hi vaig repetint mentalment les sàvies jaculatòries que m'ha ensenyat Meri Torras: *Sor Juana Inés de la Cruz, dame tu luz / Juana de Asbaje, dame coraje...*, a les quals afegeixo maldestrament perquè m'ajudi a encertar el camí i arribar-hi aviat: *Sor Juana Inés, guía mis pies*.

Abans d'entrar, i per prendre embranzida, em prenc una *agua fresca* en una mena de bar encantador. Una altra institució mexicana molt recomanable, la de les *aguas frescas*. Va ser, concretament, una *agua* de Jamaica, d'un delicat to vermell. Boníssima.

Curiosament, la Universitat es declara laica (i excel·lent). Sor Juana Inés de la Cruz ho impregna tot, cada

racó, cada pati, cada claustre; no hi fa res que, en el més gran, hi hagi una mena de sorollosa i expansiva fira de gastronomia. Hi deambulo com estabornida per l'emoció i l'alegria. Per aquí devia passar!, aquí potser meditava!, potser seia aquí per *platicar* amb la virreina mentre anava organitzant ja el sonet!

La seva presència també impregna tots els fullets de propaganda. La imatge cubista de la sor gairebé els ocupa de dalt a baix. En el que anuncia la llicenciatura en escriptura creativa i literatura, hi consta aquesta citació extreta d'un *Romance* que va encapçalar amb aquestes paraules: *Debió la Austeridad de acusarle tal vez el metro; y satisface con el poco tiempo que empleaba en escribir a la Señora Virreina las Pascuas:*

[Y así,] pese a quien pesare,
 escribo, que es cosa recia,
 no importando que haya a quien
 le pese lo que no pesa.

El de la llicenciatura en gastronomia, tampoc no s'està de res i cita, de manera ben oportuna i adient, ni més ni menys que un fragment de la *Respuesta a Sor Filotea de la Cruz*:

Si Aristóteles hubiera guisado mucho más hubiera escrito.⁵

5. Eulàlia LLEDÓ CUNILL. *Sor Juana Inés de la Cruz: La hiperbólica fineza*. Barcelona: Laertes, 2008, p. 96. Aprofito per fer una mica de publicitat, que prou que li cal, d'una versió assequible d'obra tan emblemàtica i important com la *Respuesta a Sor Filotea de la Cruz*.

A l'entrada de la Universitat, un immens cartell amb el retrat cubista de sor Juana Inés de la Cruz, feia publicitat picant l'ullet a l'autora: *Cambiando de hábitos*.

Passejo per patis i claustres en estat d'arrapament, com si levités. Contemplo i fotografio unes estàtues que realment no fan gaire justícia a la gènia. De sobte, arribo al rovell de l'ou, una petita estança decorada amb una enorme signatura de l'escriptora no gaire rubricada, mobles de l'època (autèntics o apòcrifs, que, la veritat, tant me fa) i el retrat pintat per Miguel Cabrera, que tantes vegades he contemplat en llibres i revistes. M'hi adelito.

No trobo, però, la làpida. Miro i remiro, busco i rebusco. No em podria mirar mai més al mirall si no la trobés, i això m'esperona a anar al pati més extrem, recollit i petit: al dels gats. Finalment, torno enrere i pregunto a un senyor (*señorito*, tinc ganes de dir-li) que trobo en una mena de despatx prop de l'habitació de la rúbrica, el quadre i els mobles. Em diu que la làpida és mòbil, que ja dec saber que és falsa, perquè en realitat no és enterrada allà, i que la traslladen segons els actes i les necessitats del moment. Me l'ensenya en una mena de quartet de mals endreços que hi ha prop d'una sala d'actes preciosa, plena de plafons amb fragments de la sor. M'indigno una mica, però respiro alleujada. Ja me'n puc anar tranquil·la.

Metro, *pesero*, hotel. Un dia de traca, amb traca final d'aquelles que no s'acaben mai. És tard al migdia, fa estona que ha passat l'hora de dinar. M'és comple-

tament igual: les emocions i tanta novetat, també el *jet lag* —suposo—, m'han deixat exhausta, fins i tot em trobo malament. Caic estenallada al catre; penso que ja baixaré a sopar. Ja no em moc del llit fins l'endemà.

